

GLEDALIŠKI LIST

Narodnega gledališča v Ljubljani

1943-44

DRAMA

8

ANTON LESKOVEC:

VERA IN NEVERA

GLEDALIŠKI LIST

DRŽAVNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

1943/44

DRAMA

Štev. 8

ANTON LESKOVEC:

VERA IN NEVERA

PREMIERA 22. JANUARJA 1944

Janko Moder:

Anton Leskovec — reformator družbe

*»V velikih stvarih gre vedno za življenje.
Veliki ugonobi ali pogine« (Jurij Plevnar).*

ŽIVLJENJE

Anton Leskovec je bil rojen 4. januarja 1891 v Škofji Loki. Ker so mu starši zgodaj umrli, je živel z bratom pri sorodnikih v Rečeah. V ljudsko šolo je hodil v Škofji Loki, v srednjo v Kranju, kjer je 1909 maturiral. Pravo je poslušal na Dunaju in v Pragi. V svetovni vojski je bil na bojišču, potem v italijanskem ujetništvu, nazadnje solunski radovoljec. Po vrnitvi v domovino je dobil državno službo pri finančni upravi v Mariboru; dve leti pred smrtjo je bil premeščen v Radovljico za načelnika okrajne finančne oblasti. Zaradi rane na želodcu je moral v bolnišnico, toda zdravniki ga niso več mogli rešiti. Umrli je 23. januarja 1930 in počiva pri Svetem Križu.

Iz slehernega njegovega dela se kaže temeljita izobrazba in velika slovstvena nadarjenost. V službi je bil resen in vesten, dasi je bil »po naravi le malo uradnik«, kot je zapisal sam. Predvsem je bil človek, srčno dober in plemenit, tih družabnik, zamaknjen

v svoje snovanje. Zaradi svojega službenega mesta in svoje ponižne nevsiljivosti je bil nekako izven sodobne umetniške družbe. Sam je pisal o tem: »Sem brez literarnih stikov, v nekem oziru v zavetju, a tu in tam pogrešam novih sap.«

Tudi po smrti se mu ni godilo dosti drugače. Čeprav je moral vsak kritik priznati njegovemu leposlovnemu ustvarjanju odlično mesto, je vendar večinoma izostalo dejansko potrdilo teh strokovnih mnenj. Njegovih dram še zdaj nismo vseh igrali, tudi napovedana izbrana dela še niso izšla. A kje naj zaživi dramatik, če ne na odru; kje naj živi umetnik, če ne med ljudmi? Še danes — štiriinajst let po smrti — vemo o njem le tisto, kar so sproti napisali recenzenti njegovih tiskanih ali uprizorjenih del, njegovi prijatelji ob prezgodnji smrti ter dr. France Koblar, ki se je edini temeljiteje poglobil vanj. Ta je v svoji spominski studiji v Domu in svetu leta 1930 odstrl pogled tudi v Leskovčovo zapuščino ter mi je tako za ta del tega sestavka edini vir.

DELO

»Nikjer na svetu ni pospravljeno« (Jurij Plevnar).

Prva Leskovčeva natisnjena zgodba je črtica *Iz srca*. Izšla je v Domu in svetu leta 1912 pod psevdonimom A. Bilina. Je reminiscenca na njegovo dijaško življenje v Pragi s pripovedjo bolnega velemestnega dekleta. — V italijanskem ujetništvu v Cassinu je leta 1917 začel pisati roman *Gospa Marija*, ki je ostal odlomek. Okolje je malomeščansko, snov ljubezenska z ostrim notranjim zapletom. — Prvo Leskovčovo dramatsko delo je *Oj, t a mlinar*. Pisal ga je leta 1918 v Noceri Umbri v ujetništvu. Ohranjeni sta le zadnji dve dejanji. Okolje je domačijsko, snov narodnostna zavednost in gospodarski boj zoper priseljenega izkoriščevalca — italijanskega Juda. »Vsi že veste, da sem napovedal vojsko močnemu tujcu, ki si je znal pridobiti... dosti naših ljudi... Doslej je tujec prodajal naš les svetu, odslej ga bomo mi sami,« pravi glavni junak, posestnik in mlinar Pavle Jamnik. — Leta 1920 je zasnoval *Lijo*, dramo, ki jo je naslednje leto v načrtu izboljšal in ji dal nov naslov *Volkodlak*. Vendar na-

črta ni uresničil. — Prvi zametek Jurija Plevnarja, ki je izšel leta 1927 v Domu in svetu, je nastal že leta 1921. Prvotno je imela ta drama naslov Sveti Jurij, potem pa Jurij Kolanoman. Nadaljeval jo je leta 1924. Doslej menda še ni bila uprizorjena, če ne štejem radijske prireditve. — Leta 1922 je snoval politično dramo iz volivnih bojov z naslovom Slovenska komedija. V njej je hotel karikirati in šibati našo strankarsko lahkovernost in neresnost, ki le prerada preide iz zgolj osebnih nasprotstev v zagrizenost. — Za dramo Sovodenj so ohranjeni trije osnutki iz leta 1923. Vzeta je iz življenja gledaliških umetnikov z napetim bojem med ravnateljem, pisateljem in igralko. V ozadju je romantična dogodba iz preteklosti, v ospredju pa močni, živi ter etično globoki konflikti med egoističnim izkoriščevalcem, ravnateljem Klemenom Dermoto, in idealnim borcem za umetnost in poštenje, pisateljem Gregorjem Samotežem. — Dva bregova sta izšla leta 1928 v samostojni knjigi. Prvi osnutek za to dramo pa je že iz leta 1924. Pomenljivo je spreminjanje naslova; razen zadnje so namreč še štiri inačice: Rona, Čez most, Berači, Nečez most. Ta igra je bila edina že večkrat igrana. — V ta čas spada tudi osnutek Duša v vicah, ki naj bi obsegal »serijo neposrednih vtisov iz vojne«. Določil jih je za časopis, pa niso izšle. — V leto 1927 sodi zasnutek drame, »ki naj obdela problem pravice mojega naroda... Boj za obstoj... proti nasilnosti... proti pisanim postavam... proti oslabelosti nature.« Okolje je majhna slovenska vas, čas sedanjost. — Naslednje leto je izšla v Domu in svetu Kraljična Harris, ki je bila prvotno zasnovana v docela eksotičnem svetu. Nastopali naj bi sami dvorski ljudje. — Vera in nevera je nastala leta 1929, ko je Prosvetna zveza razpisala nagrado za najboljšo ljudsko igro. Prvotno je imel zanjo zelo filozofsko zasnovo, pa jo je opustil. Toda tudi sedanja inačica mu niti v naslovu niti v izdelavi še ni pomenjala dokončne faze. Namerjal se je, da bi jo popravil, pa ga je zamikal nov problem. — Zadnje dni pred smrtjo je namreč zasnoval »dramo iz družinskega življenja — naslov — Močera di (družinsko ime)«. Toda bolezen in smrt sta mu prekrižali lepe načrte. — Rokopis Vere in nevere je dobil prvo nagrado, potem pa se izgubil. Našli so ga šele leta 1939, ko

je bila drama tudi natisnjena v Mladiki ter leta 1940 objavljena v samostojni knjigi. Na odru je doživela krstno uprizoritev leta 1941, in sicer jo je igral Ljudski oder v Frančiškanski dvorani, še prej je bila igrana v radiu. — Leta 1930 je prinesel ob Leskovčevi smrti Dom in svet nekaj prizorov iz inačice njegovega Jurija Plevnarja z naslovom *Drugi*. Izmed precejšnje Leskovčeve literarne bere naj tu še posebej poudarim pretežnost dram. Deset jih je imel zasnovanih, izmed teh so štiri natisnjene.

JURIJ PLEVNAR

»Naj se tepe fant zase, mož zase, naj ne uničuje otrok, žen in starcev« (Jurij Plevnar).

Delavci štrajkajo. Po cestah že četrti teden pojejo, ker vedo, da je njihov boj lep in pravičen in da jih vodi k zmagi. Po gosposkih hišah ni petja. Dva svetova sta: siti in lačni, veseli in žalostni. Ali ne bi bilo bolje, da bi zaslužili oboji in pri tem brezskrbno prepevali? Delavskemu voditelju Juriju Plevnarju se še ni razodel odgovor na to vprašanje. Ve pa, da naj štrajk ne bo le koristna in naivna borba za ljudi kruhek, ve, da je za veliko dejanje treba včasih le malo moči, recimo mezinca dojenčkovega — da se sproži petelin. Toda njegova usodna tragika je, da se naveže na tovarnarjevo hčerko Lijo. Tako se je bati, da bo grešil zoper pravičnost — v vnemi za lepoto. V notranjosti čuti, da svet še ni doživel dobe, ko bi lahko živel vsak tako, kakor se spodobi. V uri slabosti omahuje in ne verjame vase: Ali verjamete, da sem pošten, da nisem lopov in plašljivec? Jaz nocoj nimam takih zatrdil, da sem na pravi poti, da mi zaupajo vsi, ki so se mi izročili. Odkritih src iščem. Ta dvom nad samim seboj je Plevnarjeva tragična krivda. Lija čuti: Nevihta se bliža. Špekulant Rak plete skrivne in grde niti okrog Jurija. Ob usodnem srečanju med Lijo in Jurijem, Plevnar izpove: Še zločin bi bil sladek zate — zatajil bi sebe in svet, da le tebe, da le tebe — živim. Ta notranja razdvojenost ga iz ekstremnega delavskega voditelja privede do razumske analize socialnega boja: Ali je dovoljeno enega ubiti, da drugega zveličaš?

Tisoče sem vodil v življenje, a le enega v smrt — ne morem, nimam pravice. Jutri dobe otroci kruha: oči bodo oživele, roke se zavih-tele. Porodi se mu razumski sklep: Štrajk je škodljiv na vse strani. Naj nam tovarna nekaj primakne, pa bomo rešili tovarno in sebe. Toda zlo, ki ga je zaplodil štrajk, je rodilo svoje sadove. V delavskih vrstah ni več poslušnosti. Gredo mimo Plevnarjevega poziva. Tedaj se Jurij izpove Liji: Megliš mi pogled, ne vidim več svojega sveta, Lija; umakni se, prosim. Njegov dotedanji najzvestejši sodelavec Ručigaj nahujška množico, da ga pobije.

Leskovcu nedvomno ni šlo za realistični prikaz socialnega boja s podrobno oznako posameznih usod. Šlo mu je za bipolarnost sveta, zato ni nič čudnega, da so v realističnem smislu osebe nedo-gnane. Ručigaj je psihološko neutemeljen, tudi sam Plevnar le na-kazan, Lija šablonska, špekulant Rak tip. Ali vendar je problem tako ostro zastavljen in tako tragično dosledno izveden, da razo-deva resnično dramatsko nadarjenost. Čutimo, da bi ob natančnej-šem risanju oseb trpela ideja, a ta je morala Leskovcu — reforma-torju, bojevniku za ideale — žareti v polni luči.

KRALJIČNA HARIS

»Jošt Osojnik ljubi sebe — vse drugo je laž« (Kraljična Haris).

Tragedija sebičneža in ljudi ob njem. Jošt Osojnik dobi mesto ravnatelja. Slep je za vse okrog sebe, ve le za tisto, kar je njemu v prid: Moje dozdanje razmere so bile — moja kletka. Moji dozda-nji ljudje in oziri nanje — družinski in drugi — so bile zame železne palice te kletke. Toliko sebičen vendar smem biti, da si dovolim nekaj več korakov, kakor mi jih je odmerila ta kletka! Sicer bi zgnil! Niso mu mar materini nasveti: Ne smeš nikdar poza-bit, da si dolžnik. Če si nadarjen, poklekni in moli! Zaman je dvoumna prijateljeva opomba: Nisem vedel, da si več, kakor si kazal. Jošt koraka naprej. Služkinjo Zofijo, s katero je imel raz-merje, hladno pouči: Moja bodočnost zahteva žrtev. Bilo bi grdo, da bi mi zdaj polena metali pod noge, ko moram svoboden na delo. Ko spozna, da mu je potrebna denarna podpora dotedanje Knezove ljubice Sabine, jo takole nagovarja: Po svojih močeh sem

se povzpел na visoko mesto, a hočem više, više, nad Kneza. Potrebujem denarja, potrebujem vas. Ne hlinim nikakršne sentimentalnosti. Midva oba potrebujeva drug drugega, da onemu stopiva nad glavo. Vi zavrženi, poteptani, osmešeni — bogati. Jaz v časteh, a — ubog. Toda Sabina — Haris — kljub svoji blaznosti sprevidi Joštove sebične misli in ga zavrže. V obupanem naponu vseh svojih duševnih in telesnih sil poskusi znova osvojiti Žiga Kneza, a ta je ne mara in odide z lepo Heleno. Zofija ob porodu umre, Sabina ob neuspehu docela poblazni, Jošt pa navsezadnje tudi spregleda, da je bil s svojim ravnateljevanjem samo igračka v Knezovih rokah. Obide ga sram in bi se zastrupil, če mu ne bi bila mati preprečila.

Drama je po svoji koncepciji ibsenovska. Kljub drugačnemu naslovu je glavna oseba Jošt Osojnik, nekakšen antipod Ibsenovega Branda. Medtem ko se Brand ravna po načelu, da je ljubezen do bližnjega največja postava, ter gre v izpolnjevanju te postave rigorozno do skrajnosti, je Jošt Osojnik prav tako brezobziren zagovornik sebičnosti in samoljubja. Že v Plevnarju sem opozoril na povezanost dramske ideje z ljubeznijo, ki se usodno križa z junakovimi življenjskimi načeli; tu je še močneje poudarjena.

DVA BREGOVA

*»Vrnil sem se, da vama in vsem razcapancem,
ki gnijejo v brlogih, pokažem pot« (Dva bregova).*

Velika voda, globoka in široka, teče po vsem svetu, pa ga reže na dva bregova. Je most, ki vodi na drugi breg. Po njem hodimo vsi, da na drugi strani prosjačimo, nabiramo, zahtevamo. Tudi oni prihajajo včasih k nam, za zabavo, za pouk, več ne. Kdor bi ostal, mora sleči suknjo in kožo, mora postati naš in poslušati naše postave — in za večnost pozabiti na drugo stran. Takega pa ni. Oni sem, mi tja — in zopet nazaj. A zato ostanemo mi svoje — oni svoje. Kdor bi storil drugače, je Judež in bo obešen, tako razlaga beraški glavar Macafur svoje nazore o svetu. Pa vendar se mu izrodi sin Krištof Bogataj, doštudira za odvetnika in se vrne v očetov svet. Zaljubi se v natakario Rono in hoče še njo spraviti med gospodo. Temu se upre ves beraški breg, še prav posebej pa

Flore Briga, najvernejši Macafurjev učenec in hkrati Rona ljubi. Celo Rona mu reče: Tvoj obraz ni lep, tvoja misel je zahrbtna. Nazadnje pa jo drugi breg le zvabi. Ko se vrne v Krištofovem spremstvu na beraško gostijo, se odigra zadnje dejanje: zadnji boj obeh taborov za svoje. Kjer je lepše, pravi Krištof, tja sem šel. A ne sam: Na dušo mi je bila privezana dolžnost, da prevedem na drugi breg tudi one, ki so me govoriti učili, ki so — moji. Proč z malhami, za menojo, ki kažem pot! Toda Flore Briga ga zabode, še preden se mu je posrečilo priti čez most.

Beraški glavar Macafur je etično slab, zlagan, neresničen, Krištof medel in zgolj orisan. Najbolj živita postavi Rone in Floreta, ki sta res tudi pozitivna značaja. Usodno Macafurjevo načelo se maščuje prav za prav posredno nad njim samim ter tako kaznuje očeta laži, hkrati pa dramatiku nudi polno konfliktov, ob katerih se mu razplete vsa drama. Vendar drama ni ne osebnostna, niti ne kolektivna, ampak notranje načelna, kakor so vse druge Leskovčeve.

VERA IN NEVERA

»V meni je upanje, da sva navrtala veliko laž« (Vera in nevera).

Skala je kobalila čez hleve, svinjake, bajto. Tam pri kapelici Matere božje pa jo je ustavilo. Ljudje pravijo: Čudež! Ljudje hočejo iz kapelice cerkev, cerkev Mamki božji na vašem svetu, Lavdon judovski, romarsko cerkev, ki jo bo zidala vsa dežela, pravi župnik. Lavdon pa mu odgovori: Naj zidajo cerkev tam, kjer še ni škode. Vem, da mi boste v greh šteli take besede. Četudi! — Ampak je še nekaj drugega, da ne morem tako, kakor bi drugi radi. Tisto je šele pravi greh! S tem Lavdon misli na Dagarinko, ki si cerkev takole zamišlja: Imam gostilno, imam trgovino, računati znam. Ta čudež mi je pokajal številke, da bi naju oba — tudi le razpolovljene — če le hočeš, čez noč podvojile. Stvar se je raznesla v svet. Romarji se obljubujejo. Procesija bo. Kapela bi zrasla, nanosili bi romarji kakor mravlje. Jaz bi jim stregla — zalogo imam — ti bi pa na koncu spregovoril: Naj gospodarita mlada dva! To bi se reklo: Delati čudeže — brez čudeža, ji odgovori

Lavdon. Ves potek dogodkov pokaže ne samo to, da je Lavdon bliže pravemu pojmovanju vere kakor uradni verniki, še več, celo Dagarinki odpre oči, da pozabi na svoje sebične namene. Ko Lavdon sprevidi to, tudi sam pade na kolena in se spravi s faro.

Spet značilni primer osebnega koristolovstva na račun sosedov, tudi na račun Boga in cerkve. Tudi v tej drami Leskovcu ni šlo za naturalistični ali realistični oris naše vasi in njenega verovanja. Izbral je dokaj nenavadno zgodbo za ozadje svoji analitični drami. Lavdon ni tu zaradi svoje osebne usode, tudi Dizma in Marida ne; poudarek je na Dagarinki, vaški farizejki, in njenem pomagaču Turnu, ki se ob smrti spove svojega greha.

SKLEP

»Pripravlja se sodni dan, tu pa dva črva sanjata o zvezi« (Kraljična Haris).

Slovenski dramatik je večidel ostal na povrhnosti, v zunanosti. Le Cankarju je pogled vrtal globlje, v dušo, v notranjost. Cankarju in Leskovcu. V tem sta enako velika in svetovna, dasi je med njima očiten razloček. Eden narejen in ustaljen umetnik, drug šele tipajoč in poskušajoč iskatelj. Vendar se mi zdi, da je bilo v Leskovcu več dramskega elementa in talenta, vsaj bolj enotnega in homogenega.

Tudi v problematiki smo dokaj revnejši od drugih narodov. Naše drame se le preveč naivno preprosto sučejo okrog fiktivnih družinskih vprašanj, ki žive takó in táka samo na papirju, ter okrog sožitja sosedov, ki je spet neživljenjsko tipizirano in shematično. Leskovec ni bil niti v eni izmed svojih dram tak. Povsod je zadel v polno. Problem mu je živel pred očmi tako jasen, da mu je le preveč meglil celo osebe, nositelje tega problema. Zato povsod pogrešamo značajnih izdelav in izbrusnosti.

Vtis imam, da je večina naših dram prej podobna slabim dramtizacijam kakor resničnim dramam. Našim dramatikom je šlo predvsem zato, da so povedali svojo zgodbo v obliki razgovorov, malokomu je šlo za oblikovanje življenja, kar je primarna naloga dramatika. Leskovcu ni šlo nikjer za golo zgodbo.

Ponekod je tako malomaren z njo, da mu obtiči na sredi, ali da jo nakaže le v grobih obrisih. Njemu gre za idejo, za boj med svetovi. Celo ljubezen mu ni vsakdanja, ampak pesniška, pridvignjena v poseben svet. Res pa je, da mu prepleta kot okusno meso sleherno dramsko idejno okostje.

Dva tabora sta, dva bregova, dva svetova, sebičnost in ljubezen, vera in nevera, siti in lačni, morala in nemorala, in med tema taboroma je nepomirljiv boj. Obema se hoče obračunov, zaman so vsi poskusi navidezne sprave in zlagane potežitve. Med svetlobo in senco, med sitimi in lačnimi, med dobrimi in slabimi je nepremostljiv prepad. Mostovi ne držijo čezenj in bregova ne poznata združitve. A vendar nista ločena in vsaksebi. Na tisoče je skrivnih vezi. Lačen bi bil rad sit, sebičnež bi bil rad ljubljen, dobrega mika hudobija, vernega tira v nevero; pa še več; lačni bi radi spodrinili sitega, sebičnost se bori zoper ljubezen, nevera zoper vero, senca zoper svetlobo. Kdaj in kje je konec boja? Nikjer in nikoli!

A vendar je dramatiku dana čudežna moč, da nam vsaj za trenutek razodene skrivnost večnega rvanja. Njegovi junaki lahko postavijo mostove čez ta prepad, se pomirijo in spravijo. Kakor posamezni junaki v drami, tako tudi posamezni ljudje v življenju, tudi posamezne družine, rodovi, narodi. Ostanje pa bistvo greha in bistvo dobrega za veke in iz tega bistva se venomer znova porajajo novi značaji, novi zastopniki obeh svetov. Ti posamezniki — nosilci dramatičnih idej — se bore, zmagujejo, se žrtvujejo, padajo in umirajo ter s svojim zgledom pretresajo, dvigajo, očiščujejo.

Leskovec je oblikoval življenje, odkrival je globine in skrite kote človeške notranjosti. S klenim, skoraj umetno kovanim izrazom in s predirljivim razumom je postavljaj pred nas usodne konflikte. Hotel je presnovati družbo, hotel je vse npravno in družabno prenoviti, poglobiti in zboljšati. V tem je velik in mu doslej enakega še ne moremo postaviti ob bok. Res pa je, da je bil slogovno in oblikovno šele na začetku poti, ves čas se mu je napenjala strmo navzgor, z vsakim delom se je bolj otesel tujine, prebranih del in iskanja. Z ekspresionističnim realizmom se mu je posrečilo najti sebi ustrezen izraz in hkrati izraz, s katerim bi mogel oblikovati poduhovljeno, poglobljeno resničnost.

„Vera in nevera”

Drama v treh dejanjih. Spisal *Anton Leskovec*.

To delo zavzema v naši dramski literaturi čisto svojsko mesto. Na prvi pogled se zdi domača kmečka drama takšnega kova kot je na primer Jalenov »Dom« in Finžgarjeva »Razvalina življenja«. Pa nima z njima po svoji vsebini, po svojem duhu in slogu nič skupnega. Ni to folklorna slovenska kmečka drama, v kateri bi bil glavni poudarek v dejanju, v dogodkih, ki jih prikazuje, niti v življenjskem nauku, kakor ga vsebujeta gori imenovani, temveč je ta vznikla iz vernega krščanskega srca zaradi bolestone neskladnosti med vnianjo in notranjo podobo ljudi, ki so — ne da bi se tega nujno zavedali — le navidezno verni, medtem ko drugi, ki jim za vnianjo podobo njih vernosti ni, pač pa za to, da v etičnem pogledu, izpolnjuječ božje zapovedi in zakone svoje vesti, hodijo za Kristom — veljajo v očeh sveta za »nevernike«.

Iz te idejnosti drame je razvidno, da služi njeno dejanje zgolj kot ogrodje za njeno duhovno vsebino. Tej vsebini primeren je tudi jezik, ki ni točna slika vsakdanje govornice v vseh njenih naturalističnih odtenkih, temveč je skop in kratek; takšen, ki mu morata odrska tvorca — režiser in igralec — v svoji umetnostni ustvaritvi drame dati tisti zvok, da je v izgovorjeni živi besedi posoda za vse, kar v nastopajočih živi in iz njih žari, za vse, kar je v knjigi za besedo in med vrsticami.

Tej notranji podobi drame je treba dati seveda tudi ustrezno vnianjo podobo. Prizorišče torej ne bo naturalistično oblikovano v smislu vseh pritikin svoje vsakdanje podobe, kar izključuje tudi to, da bi bilo folklorno podčrtano — temveč bo samo nakazano v svojih bistvenih potezah, sicer pa dopolnjeno z zastori. Govor in telesna ter obrazna mimika nastopajočih likov bosta v toliko stilizirana, da bo iz psihološkega in čustvenega kompleksa dvignjena predvsem duhovna komponenta. Poudarek režije torej ne bo v veristični notranji in vnianji podobi, temveč v *duhovnem dvigu celote iz vsakdanjosti*.

O drami sami.

V njenem osrednjem liku, v kmečkem posestniku Lavdonu (Cesar) spoznamo človeka, ki je v očeh faranov nevernik, po svojih dejanjih, ki izvirajo iz njegovega odnosa do Boga in iz njegovega značaja, pa resničen krščanski človek. Lavdon je torej *samo na videz nevernik*. Res pa je, da se je začel ogibati domačega božjega hrama ter zagrešil s tem usodno napako!

Pisatelj se s tem osrednjim likom svoje drame srečuje s Cankarjem, ki je tudi obsojal neskladnost med zakoni vesti v človeku in njegovim dejanskim življenjem, kar je greh nad poštenostjo. Lavdon se v svoji preproščini ne zaveda, da je to napuh, če je on v svojem srcu užaljen, ko vidi, da mislijo mnogi verniki, da so že s tem zadostili zapovedim Kristovega nauka, če izpolnjujejo samo v vnašnjih znamenjih dolžnosti, ki jim jih nalaga cerkev, ne da bi v vsakem pogledu, povsod in vselej tudi živel i po zapovedih svoje veroizpovedi. Pozabil je, da naj človek ne sodi, da ne bo sojen, da je sodba — Gospodova! Župnik Lavdona kot človeka zaradi njegovega značaja in lepega življenja sicer spoštuje, ga v upornosti in v nagibih, ki ga ženejo k njej, razume, a kara ostro njegovo zablodo ter ga hoče pripeljati spet v božji hram. A Lavdon je prepričan, da je etično brez krivde, če mu le vest nič ne očita.

Kako ta za župnika samo navidezni, za občutek faranov pa resnični nevernik, postane v njihovih očeh spet povsem njihov človek v smislu pravega vernika, vidimo, ko ga trpljenje zaradi sina - ubijalca očiščuje, da mu začne skorja zakrknjenega srca odpadati, dokler se končno v globoki molitvi ne zateče k Bogu s prošnjo za stvarno in dušno rešitev svojega nesrečnega otroka. Tako postane vreden Milosti božje, ki dopusti, da se očitna resnica razodene, tista resnica, ki mu razkrije, da njegov sin ni ubijalec.

V Lavdonu in župniku (M. Skrbinšek) se ponavlja v naši dramski literaturi človečanska lepota v razmerju med Cankarjevim učiteljem Jermanom in župnikom v »Hlapcih«, ki tudi dobro poznata svojo medsebojno etično vrednost, ki ju pa ločuje »ozki jarek« svetovnega nazora. Med Lavdanom in župnikom tega jarka niti ni. Njun medsebojni odnos je neoseben.

Za polno dojetanje dogodkov v tej besedno skopi drami je v korist, če objasnim predzgodovino vanjo zapletenih oseb, dogodke, ki so se zadrževali že pred začetkom drame ter se zavozlali v preteklosti, v kateri so se življenja križala tako, da so sedaj medsebojno usodno zvezana.

V kraju, kjer se drama godi, je pred približno pet in dvajsetimi leti živel mlad, ne posebno trden samski gruntar Lavdon (Cesar). V istem kraju je živelo dekle z imenom Logonder (Kraljeva); njenega krstnega imena ne poznamo.

Zaljubila sta se. A Lavdon je bil Logonderjevi premalo premožen, pa si je pomišljala se z njim takoj zvezati v zakonu; zato je zahtevala, naj gre v tujino, da si bo pridobil z donosnim delom toliko premoženja, da bo lahko svojo posestvo razširil. Lavdon je odšel v tujino. Logondrova je rodila v njegovi odsotnosti njunega nezakonskega otroka, krepkega dečka Vida (Vl. Skrbinšek) ter ga dala nekam v rejo. A Lavdonovo pehanje za premoženjem v tujini se je vleklo Logondrovi predolgo. Njena materialistična natura ji je prepila čustvo, ki jo je vezalo na Lavdona, ko se ji je nudila priložnost, da se zveže s premožnim gostilničarjem Dagarinom. In ko je pričakovala v tem zakonu otroka, so ji bile vse misli samo pri njem, tako da sama ni vedela, kako in kdaj se je njen nezakonski sin Vid — izgubil v svet! Rodila je slabotnega otroka, sina Feliksa (Nakrst). Končno se je Lavdon vrnil ter našel svojo nevesto poročeno. To mu je zasekalo v srce globoko rano. In ker tudi o svojem sinu Vidu ni izvedel nič drugega nego to, da je vsa sled za njim izbrisana, se je v svojem srcu sprl z vsem svetom in postal pravi čudak. Ždel je v rebri izven vasi v svoji domačiji, ki jo je z denarjem, ki si ga je bil v tujini prihranil, razširil. Živel je samotarsko življenje ter se ogibal vsem in vsemu, tudi domače cerkve in duhovnega gospoda, in tako v zakrknjenosti svojega trpečega srca obsojal nekrščansko ravnanje Logondrove (zdaj Dagarinke). — Dagarinkin mož je kmalu umrl. Ona pa je v svojem pregrešnem pohlepu vse dolžnike neusmiljeno izterjavalala ter spravila tudi ovdovelega, malega gruntarja Bilbona na kant, tako da je moral s trebuhom za kruhom v svet, pušivši doma svojo hčerko Marido (Boltarjeva).

Mešetar Turen (Sever), ki je imel dva sina, starejšega in postavnega Petra (Bitenc) in mlajšega, slabotnega Toneta (Verdonik), je večkrat potoval v tujino ter je nekega dne, ko se je začasno spet vrnil v domačo vas, povedal, da je Bilbon v Nemčiji umrl.

Vse Lavdonovo poizvedovanje za sinom Vidom je bilo tudi pozneje neuspešno. Prepričan, da je v svetu zapuščen poginil, se je po svojem krščanskem srcu usmilil Bilbonove sirote Maride ter jo vzel za svojo.

Minila so leta...

Približno mesec dni pred dogodki v naši drami se je odtrgala s hriba, pod katero leži vas, ogromna skala, a se je na svoji poti nenadno ustavila — tesno za kapelico, ki jo je bil na svojem svetu pred leti postavil Lavdon Materi božji na čast. Farani so bili prepričani, da se je zgodil — čudež! V svoji veliki sreči zaradi tega dogodka, ki je še bolj razplamenel njihovo versko gorečnost, so zahrepeneli po tem, da bi se v spomin na ta čudež in v zahvalo Bogu in Mariji postavila na mestu kapele — romarska cerkev... Tudi župnik se oklène z veseljem te misli. Samo Lavdon je odločno proti. — On namreč ve, da je poleg odkrite verske gorečnosti faranov, ki bi si radi sezidali romarsko cerkev, tudi kupčija vmes, ki je predvsem eni osebi v fari — Dagarinki — glavna pobuda, da bi se iz verskega stališča faranov lepo hrepenenje uresničilo!

Farani ne poznajo čistih vzrokov tega »nevernika«, ki ga napravi prav njegova krščanska vest za upornika ter so ogorčeni nad »anarhistom«.

* * *

Tu se začne naša drama.

Farani se v svoji sveti jezi zbirajo ter hočejo Lavdona na njegovem domu dejansko napasti. Turnova sinova Peter in Tone, ki sta izgubila z očetom vred zaradi skale, ki je pomendrala Lavdonovo bajto, svoje bivališče, mu strážita hišo, medtem ko je njun

oče, stari Turen, najživahnejši prisklednik Dagarinke in netilec njenih kupčijskih načrtov s čudežem.

Nenadno se pojavi v Lavdonovi hiši tujec — *Dizma*...

Nihče v vasi ga ne pozna, samo Turen raznaša o njem zlo govorico, da je »cuhthavzar«. Sam prizna Lavdonu, da je bil pet let v ječi, ker je storil velik greh in da zato skriva svoje pravo ime. Lavdona kot pravega kristjana Dizmova preteklost ne zadržuje, da ga ne bi vzel v službo. Človek, ki je storil pokoro za svoj greh in je, kakor mu je povedal, delal v rudniku in v kovačnici, mu bo s svojo postavno močjo v izdatno pomoč — v borbi proti zlu, proti grehu, ki se ne sme storiti!...

Marida po naključju odkrije, ko pogleda nehote v Dizmovo delovno knjižico, da je ta Dizma — *Vid Logonder*, torej Lavdonov in Dagarinkin nezakonski sin. To odkrije Marida na koncu prvega dejanja tudi svojemu krušnemu očetu Lavdonu, katerega ta vest silno pretrese.

In tu se začenja za nesrečnega očeta duševno trpljenje, ki njegov napuh razblini in njegovo zakrknjenost razdrobi ter ga tako popolnoma očisti. — Oba, Marida in Lavdon zamolčita Dizmi, da vesta, kdo je. V Lavdonu drhti bolestna nada, da se bo Bog usmilil njegove hiše in mu privedel sina, ki je kri njegove krvi ter zato ne more verjeti, da bi bil resnično kriv, čistega v naročje. — Marida pa, ki čuti, da je Dizmo vzljubila, se mu ne razkrije v svojem čustvu, ker ve, da hoče ostati — nepoznan ter najde moč, da molči in čaka, »dokler ne bo vseh skrivnosti konec«.

V duševni moči, ki izvira iz one ljubezni, ki je zmožna tudi največje žrtve, četudi za ceno lastne življenjske sreče, je lepota teh treh ljudi!

Najvažnejši za idejo drame je osrednji prizor v prvem dejanju, kjer pride župnik k Lavdonu, da bi ga premaknil iz njegove zakrknjenosti ter ga pripravil do tega, da bi dovolil na mestu njegove kapelice, torej na svojem svetu, zidavo romarske cerkve ali pa vsaj večje in lepše, čudežu posvečene kapele.

Lavdon kot pošten človek in pravi kristan tega ne more dovoliti; predvsem zaradi tega ne, ker se po njegovi zdravi pameti tu ni zgodil čudež, temveč se je skala ustavila tik za Marijino kapelico

zgolj po naravnih zakonih svoje teže in tam že zelo v planoto prehajajočega pobočja.

»A ljudje pravijo — č u d e ž !«, mu reče župnik. »Bogu, kar je božjega!«

»Lavdonu, kar je Lavdonovega!«, mu odgovori navidezni vernik, ki noče laži! »Kristjani ste — odnehajte!«, reče pozneje Dagarinki, ki mu tudi prigovarja, da bi se uklonil.

Dagarinka divja.

V drugem dejanju se nadaljuje borba proti zidavi cerkve in zanj. Lavdon vztraja ter ga vsa sveta ogorčenost resničnih vernikov v fari in vsa slepa jeza zaslepljenih fanatičnih duš ne premakne v njegovem značajnem odporu:

»Bog mi je rekel, da tam gori cerkve ne mara, ne mara in ne pusti! ... In če bodo vedarle zidali cerkev, se ne bo nobenega kamna prijelo apno, veter bo sušil vodo, raznašal pesek, voda bo jemala tramovje, zalivala in trgala temelj — — gori pri svoji kapelici pa bo stal in Mamko božjo varoval — Lavdon!« ... Svojo Mamko božjo, to je *svojo neoskrunjeno vero in čisto vest*.

A njegovo kapelico tišči dolg do Dagarinke; pa se zgodi, da v trdi borbi za stvarno rešitev kapelice vrže z Dagarinko zadnjo karto ter igro izgubi. Kapela preide v njeno last in tako je on v svoji borbi proti grehu, ki grozi z zidavo cerkve, nenadno onemogel. Smrtno bled omahne proti steni in strmi pred se: »*Temni se, fant, vodi me!*« Te besede, ki vsebujejo svojo simboliko, dé čisto strt Dizmi.

A zadene ga še en udarec.

Dizma, ki še vedno misli, da Lavdon za svojega sina ne ve, prizna, da ga teži najhujši zločin — u b o j !

»Zakrivil sem smrt!«, krikne obupno.

In oče — se zruši ...

To je konec drugega dejanja.

A Lavdon mora rešiti svojo vero, ne sme si naložiti hudega greha s tem, da bi stal brezdelno ob strani, ko hoče svet onečastiti njegovo kapelo. *Svet naj vidi, da on noče greha*. A v njegovo ljubeče očetovsko srce se naselita znova vera in upanje, da je tudi njen sin

brez greha. V tesnobi in smrtnem strahu za telesno in duševno rešitev svojega otroka najde Lavdon pot nazaj v hišo božjo. Preden prepusti kapelico očiščujočemu ognju, ki jo bo razsul, pade na kolena, dvigne roke k Mariji, nato sname, šepetajoč molitev, Marijo iz kapele, jo odnese iz njene bližine, da bi jo pozneje postavil v svoj hram. Neoskrunjene razvaline kapele pa odkrijejo resnico, ko se grešnik Turen, od njih do smrti zadet, umirajoč izpove župniku svojega velikega greha, da ni Vid Logonder ubijalec, temveč — o n.

Lavdona pretrese božja Milost, da pokaže vernikom rešeno Marijo... in vsi padejo na kolena pred tem — čudežem!...

In župnik dvigne roke v iskreni prošnji k Mariji: »O Marija, tolažnica žalostnih... daj, da življenje pravkar izteklo, presune srca ubogih duš, ki voljno sprejemajo pokoro... Izprosi jim milost... odpuščanje!... Izprosi jim mir in spravo!«

Oče in sin sta združena; polbrata in tekmeča v ljubezni do Maride, Vid in Feliks, ki je našel moč za odpoved, si sežeta v roko; Dagarinka, ki se ji vrne prvi sin, se pretresena skesa svojih grehov ter prosi Marijo kleče za milost in odpuščanje.

Spravljen s skesano materjo svojega sina se zruši Lavdon ob njej na kolena.

Herausgeber: Die Intendanz des Staatstheaters in Laibach. Vorsteher: Oton Župančič. Schriftleiter: C. Debevec. Druck: Maks Hrovatin. — Alle in Laibach. Izdajatelj: Uprava Drž. gledališča v Ljubljani. Predstavniki: Oton Župančič. Urednik: C. Debevec. Tiskarna Maks Hrovatin. — Vsi v Ljubljani.

VERA IN NEVERA

Glaube und Unglaube

DRAMA V TREH DEJAVNIH SLOGOV
AVTOR: ANTON LESKOVEC

Scenograf: ing. arh. E. FRANZ

Režiser: MILAN SKRBINŠEK

Zupnik . . . . .
Lavdon, posestnik
Marida, njegova rejenka
Dagarinka, roj. Logonder,
feliks, njen sin . . . . .
Dizma . . . . .
Turen, mešetar . . . . .
Peter } njegova sinova
Tone }
Štefelin } kmetje {
Rogač }
Garež }
Prvi kvartalec . . . . .
Drugi kvartalec . . . . .

M. Skrbinšek
Cesar
Boltar-Ukmarjeva
Kraljeva
Nakrst
Vl. Skrbinšek
Sever
Bitenc
Verdonik
Blaž
Raztresen
Brezigar
Gorinšek
Košuta

Kostumograf: Vilfan.

Kassa um 16
Blagajna ob

Beg
Začetek 16³⁰

Ende um 19
Konec ob

